

Literatuur

- Barrett R. T., Camphuysen C. J., Anker-Nilssen T., Chardine J. W., Furness R. W., Garthe S., Hüppop O., Leopold M. F., Montevecchi W. A., and Veit R. R. 2007. *Diet studies of seabirds: a review and recommendations*. – ICES Journal of Marine Science, 64: 1675–1691.
- Nevitt G.A. & F. Bonadonna. 2005. *Sensitivity to dimethyl sulphide suggests a mechanism for olfactory navigation by seabirds*. Biol. Lett. (2005) 1, 303–305.
- Nevitt G.A.. 2008. *Sensory ecology on the high seas: the odor world of the procellariiform seabirds – Review*. The Journal of Experimental Biology 211, 1706–1713.
- Van der Jeugd, H. & W. van Andel. 2010. *Ringverslag 2009*. Op Het Vinkentouw 119: 8–16.

Wouter Teunissen, teunissen.wouter@gmail.com

Eerste controle in Frankrijk van een geringde Bladkoning (*Phylloscopus inornatus*)

Maxime Zucca

Op 9 oktober 2009 werd een Bladkoning (*Phylloscopus inornatus*) in de vooravond kort gehoord en waargenomen in het hoger gelegen deel van de vallei van Stang Meur, op het eiland Ouessant, in het departement Finistère. Dezelfde dag werden nog twee andere exemplaren ontdekt in het noordelijk deel van het eiland. De meeste vogelaars hadden meer aandacht voor de Blauwstaart (*Tarsiger cyanurus*), die in de ochtend heel even was waargenomen op nauwelijks enkele tientallen meters daar vandaan beneden in de vallei van Stang Meur.

De volgende dag werden ongeveer 12 Bladkoningen ontdekt op plekken die de dag ervoor niet onderzocht waren. De vogels die gezien werden op 9 oktober zijn er nog steeds, het is dus waarschijnlijk dat de aankomstgolf op de 9de plaats heeft gevonden. De vogel van Stang Meur, die moeilijk te spotten was, werd opnieuw gehoord en/of gezien op 10 en de 11 oktober. Pas op 12 oktober slaagden de vogelaars er in de vogel goed in beeld te krijgen en vast te stellen dat dit exemplaar geringd was! Rond de middag hoorde ik van deze waarneming en nam contact op met Aurélien Audevard, die op dat moment niet op het eiland aanwezig was, om zijn vangmateriaal te lenen. Samen met Nidal Issa maakten we wat sleuven tussen de dichte wilgen en stelden er twee mistnetten van 12 m op. De vogel werd hierdoor niet verstoord en vloog vaak dicht in de buurt,

maar steeds op een veilige hoogte. Pas na het draaien van een geluidsopname met de GSM van Nidal vloog de vogel na 30 minuten in het net.

De vogel, een juveniel exemplaar aan de staartpenen te zien, bleek op 6 oktober 2009 geringd te zijn door Harrie en Leo Hassing op het Vogelringstation Overdinkel (NL), 1km ten zuidoosten van Losser, vlak bij de Duitse grens. Het was de enige Bladkoning die in die herfst op dit ringstation werd geringd en bovendien slechts de tweede Bladkoning in 18 jaar voor dit ringstation.

Figuur 1. Bladkoning, Overdinkel 6 oktober 2009.

Discussie

Hoewel er tot op heden 30 Bladkoningen werden geringd in Frankrijk, betrof dit de eerste terugvangst van deze soort, en tegelijkertijd de eerste (terug-)vangst van een in het buitenland geringde Bladkoning. Er zijn elders in Europa tot nog toe minstens 3 gelijkwaardige gevallen (Wernham et al, 2002):

- een Bladkoning, in de herfst van 1990 geringd in het Graafschap Hedmark, Noorwegen, werd gecontroleerd op Fair Isle, Schotland, een afstand van 750 km west zuidwestelijke richting;
- een Bladkoning, geringd op 21 oktober 1998 in Portland Bill, Zuid-Engeland, werd de volgende dag al weer teruggevangen in Guernsey, 120 km zuidwaarts;
- een Bladkoning, op 5 oktober 2006 geringd op het eiland Utsira, Noorwegen, werd op 12 oktober 2006 gevangen op de Far Oer eilanden, Denemarken, 700 km in noordwestelijke richting.

Trekrichting

Een rechte verbindinglijn tussen de twee vangplaatsen leert ons dat de vogel van Ouessant een westzuidwestelijk koers heeft gevolgd. Dat is in overeenstemming met de trekrichting van de helft van de Bladkoningen die gevangen zijn in Denemarken en in oriëntatiekooien zijn getest: van

8 vogels kozen 4 voor een richting tussen het zuiden en westen, 4 voor een trekrichting tussen het zuidoosten en het noordoosten (Thorup 1998). Deze eerste koers werd trouwens ook gevolgd door de geringde vogel die van Noorwegen naar Fair Isle (Schotland) vloog.

Migratiesnelheid

De twee locaties (Overdinkel-Ouessant) liggen op 953 km van elkaar, tenminste wanneer je een booglijn trekt op de aardbol, en geen rechte lijnige verbinding op een vlakke kaart, de methode die we overigens hierna steeds gaan volgen. Als je bedenkt dat de vogel Overdinkel 's avonds verlaten heeft op 6 oktober, en op 9 oktober in Ouessant is aangekomen, betekent dat een gemiddelde van 318 km/dag, en dat gedurende 3 dagen. Een dergelijke rechte lijn snijdt het Franse grondgebied slechts op 2 plaatsen : de kusten van Nord-Pas-de-Calais, en de punt van Cotentin, twee sectoren waar deze vogelsoort vrij regelmatig wordt waargenomen. Als we ervan uitgaan dat de vogel géén rechte koers heeft gevolgd, doch de kustlijn heeft gevolgd, dan neemt de totaal afgelegde afstand toe met 100 tot 150 km. Andere mogelijkheid: de vogel is vanuit Nederland eerst naar Groot-Brittannië gevlogen en heeft daarna een zuidelijke koers gekozen, net als de vogel van Portland Bill. In dat geval neemt de totaal afgelegde afstand met 150 tot 200 km toe in vergelijking met een rechte lijnige vliegroute. In dat geval zou de vogel 1050 tot 1200 km hebben overbrugd in 3 dagen, wat een heuse prestatie genoemd mag worden.

Trekstrategie

Het eiland Ouessant is gelegen op ongeveer 4000 km van de dichtstbij gelegen broedplaatsen van de Bladkoninkjes, gelegen in de Oeral. Het is echter waarschijnlijk dat vele Bladkoningen van nog veel verder komen : bijvoorbeeld de dichtstbij gelegen broedplaatsen van de Pallas Boszanger (*Phylloscopus proregulus*), een andere Siberische *Phylloscopus* die met regelmaat in Europa wordt gesignaleerd, liggen op niet minder dan 6000 km afstand. Er zijn verschillende hypothesen over het verschijnen van Bladkoningen en andere Siberische zangertjes in de herfst in Europa. Het merendeel van de auteurs is het erover eens dat klimatologische omstandigheden *uitgesloten* kunnen worden als voornaamste oorzaak van deze afwijkende migratie (Ullman 1989, van Impe & Derasse 1994, Thorup 1998). Hun aankomst staat ook duidelijk los van zowel de weersomstandigheden in Siberië als van die tijdens

het afgelegde traject. De in Europa gedane waarnemingen komen daarentegen overeen met een reisroute die de 'Grote Cirkel' volgt vanaf Siberië (hypothese geformuleerd door Rabol in 1969), en geven aan dat het slechts handelt om een kleine minderheid van deze vogels die een dergelijke afwijkende trip onderneemt.

Een dergelijke koersvreemde migratie kan verschillende oorzaken hebben:

- een ontregeling van het magnetisch kompassysteem, nodig voor de gangbare migratie;
- een natuurlijke afwijking van het gedrag binnen een populatie, die wijst op een genetische afwijking waardoor de tegenovergestelde trekroute wordt gevolgd (Pfeifer et al. 2007).

Tot op heden heeft het ringwerk nog geen gegevens opgeleverd over de oorsprong van de in Europa waargenomen Bladkoningen. Gaat het om vogels uit het meest westelijk deel van het broedgebied?

Het zou voor deze vogels voordeliger kunnen zijn een westelijke koers te nemen, hoewel een vlucht naar de gebruikelijke Aziatische overwinteringsgebieden mogelijk korter en waarschijnlijker is.

De toename van het aantal West-Europese waarnemingen de laatste jaren, tot zelfs een honderdtal dat jaarlijks in Frankrijk wordt gezien tijdens de herfst (Oliosio 2009), en een duizendtal waarnemingen in Groot-Brittannië in goede jaren zou erop kunnen wijzen dat zich inderdaad een nieuwe trekroute aan het vormen is. Maar er is tot op heden geen enkel bewijs dat de vogels, die door Europa trekken, in voldoende aantallen de winter overleven om tegen het broedseizoen terug te keren naar Siberië. Tot op heden is er nog geen enkele plek ontdekt waar zij langdurig verblijven tijdens de winter. Dat in tegenstelling tot bv. de Grote Pieper (*Anthus richardi*). Deze soort is echter meer een groepsvogel, en de gunstige habitats zijn beperkter in aantal.

Enkele individuele overwinteraars worden jaarlijks met mondjesmaat gesignaleerd in Europa en Noord-Afrika. Misschien passeert de Bladkoning ongezien richting Noord-Afrika of Zuid-Europa, waar deze soort toch even goed zou kunnen overwinteren als de Tjiftjaf? Zou het oversteken van de Sahara, een onvoorziene hindernis in het reisschema van de Bladkoning, geen domper zetten op de reislust van deze ontdekkers?

De in Nederland geringde vogel, die is

teruggevangen in Ouessant, brengt ons wat nieuwe elementen bij met betrekking tot de trekstrategie van de Bladkoning (of tenminste van dit exemplaar) in Europa. Met een afgelegde afstand van mogelijk ongeveer 1000 km hebben we enige indicatie over een niet verwaarloosbaar deel van de 6000 km die deze soort maximaal aflegt. De omstandigheden voor deze soort tijdens hun migratie naar Europa schijnen erg gunstig te zijn, want slechts weinig vogelsoorten halen zulke kruissnelheden tijdens de trek.

Indien deze vogel 950 km heeft afgelegd in 3 dagen (we mogen ervan uitgaan dat het dezelfde vogel betreft die al enkele dagen op exact dezelfde plaats werd gezien, want er zijn daarna ook geen nieuwe meldingen van Bladkoningen meer geweest) kan men zich voorstellen dat hij deze afstand in 2 etappes heeft afgelegd van ongeveer 450 tot 500 km, goed voor 10 à 11 uur vliegen met een snelheid van 45 km/u. Een snelheid die o.m. bij de Fitis (*Phylloscopus trochilus*), werd vastgesteld. Deze nam daarbij 2 dagen om weer wat reserves op te bouwen tussen twee vluchten.

In tegenstelling van wat wel wordt beweerd is een vlucht van 1000 km in één keer onwaarschijnlijk. Vogels van dit formaat hebben tijdens een dergelijke tocht gelegenheid tot rusten nodig. Omdat het Bladkoninkje nog kleiner is dan de Fitis, met nog kortere vleugeltjes, is het best mogelijk dat zijn kruissnelheid lager ligt. Als we uitgaan van zijn lichaamsbouw zijn drie dagtochten van elk 300 tot 350 km (een 10-tal uren aan 35km/u) nog het meest logisch. Maar dat zou wijzen op een ongelooflijk vermogen tot herstel van de energiereserves: zelfs als de op 12 oktober gevangen vogel van Ouessant de nacht voordien zou aangekomen zijn, blijft zelfs 1000 km in 6 dagen een hele opgave voor een zangertje.

Waarom Ouessant ?

Experimenten met in gevangenschap gehouden vogels hebben aangetoond dat de afstand die ze tijdens de trek afleggen, genetisch bepaald is (zie bv. Berthold et al. 2003). Het is dus hoogstwaarschijnlijk dat Bladkoningen die richting Europa migreren even grote afstanden afleggen als vogels die naar het Oosten trekken. Alleen de trekrichting is tegengesteld. Maar voor ze 5000 of 6000 km halen, worden ze geconfronteerd met een onvoorzien obstakel: de Atlantische Oceaan.

Veel vogels houden dan waarschijnlijk halt, en kiezen een andere trekrichting, veelal na het laatste stukje vasteland bereikt te hebben. Een gedeelte

van de vogels zal echter wel verder trekken over zee en dit met de dood bekopen. Sommigen zullen wellicht nog rechtsomkeert maken. In die gevallen zijn het de eilanden en de laatste stukjes landtong waar een groot deel van deze 'verdwaalde' vogels kunnen worden waargenomen.

Dankbetuiging

Een bijzonder woord van dank voor Nidal Issa, die me zeer goed heeft geholpen bij het plaatsen van de netten en zonder wiens geluidsbandje we de vogel zeker hadden gemist. Ik wens eveneens Aurélien Audevard te bedanken voor het geleende materiaal en Romain Morin voor het transport ervan. Piere Fiquet en Georges Oliosio voor het doorspelen van informatie. Het Hollands netwerk van ornithologen en ringers, dat me erg snel de ringgegevens wist te bezorgen: Remco Hofland, Vincent Van der Spek en Wouter Teunissen.

Literatuur

- Berthold Y., Gwinner E. & Sonnenschein E. (2003). *Avian Migration*. Springer Verlag, Berlin.
- Cramp S. (1992). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. VI. Oxford University Press, Oxford.
- van Impe J. & Derasse S. (1994). The recent increase of Yellow-browed Warbler and of Pallas' Warbler in Europe: are vagrants really wandering birds? *Oriolus*, 60: 3-17.
- Oliosio G. (2009). Pouillot à grands sourcils. In Zucca M. & le CMR, Les observations d'oiseaux migrants rares en France, 5e rapport du CMR (année 2006). *Ornithos*, 16-1: 2-49
- Pfeifer R., Stadler J., Brandl R. (2007). Birds from the Far East in Central Europe: a test of the reverse migration hypothesis. *Journal of Ornithology*, 148: 379-385.
- Rabøl J. (1969). Reversed migration as the cause of westward vagrancy by four *Phylloscopus* warblers. *British Birds*, 61: 89-92.
- Thorup K. (1998). Vagrancy of Yellow-browed Warbler *Phylloscopus inornatus* and Pallas's Warbler *P. proregulus* in north-west Europe. misorientation or great circles? *Ringling and Migration*, 19: 7-12.
- Ullman M. (1998). Why are northern Yellow-browed Warblers *Phylloscopus inornatus* and Pallas's Warblers *P. proregulus* earlier than southern? *Vår Fågelvärld* 48: 467-475.
- Wernham C., Toms M., Marchant J., Siriwardena G.M. & Bailie S. (2002). *The Migration Atlas: movements of the birds of Britain and Ireland*. T. & A.D. Poyser, London.

Maxime Zucca, 17 rue Paul Fort, 75014 Paris (maximezucca@gmail.com)